

שגזל מהכהן ואינו לכפרה, ולכן אינו משלם על תרומת חמץ בפסח (קהלות יעקב כ, ב, בדעת הרמב"ם תרומות י, יח).

הא מני רבי יוסי הגלילי היא דאמר חמץ בפסח מותר בהנאה, ואם כן יש לו דמים, אך כיון שאינו מותר אלא בהנאה ולא באכילה, אינו שווה יותר מכדי הנאתו ומשלם רק דמי עצים, אף שזו תרומה טהורה (ראש יוסף, וראה שפת אמת שהסתפק בזה).

סבר לה רבבי נחוניא בן הקנה דתניא וכו', וקם ליה בדבריה מיניה' פוטר מתשלום רק אם התחייב לשלם באותו רגע שהתחייב במיתה, אבל אם התחייב לשלם לפני שהתחייב מיתה, אינו נפטר מדין 'קם ליה בדבריה מיניה', וכאן מדובר שחבירו תחב לו בבית הבליעה את התרומה ובאותו רגע שהתחייב במיתה התחייב לשלם, אבל אם הגביה את התרומה והתחייב לשלם עליה מדין גזל, אינו נפטר מהתשלום בשעה שאללה והתחייב מיתה (ע"פ תוס' כתובות ל, ב ד"ה ולאבי, וראה עוד רעק"א שם).

והטעם שברישא כשאל תרומה בשוגג, חייב לשלם תשלומי תרומה ואינו נפטר משום 'קם ליה בדבריה מיניה' מחמת כרת של איסור חמץ, משום שמדובר שהוא שוגג בין על חמץ ובין על תרומה, ואינו חייב כרת על החמץ ומיתה בידי שמים על אכילת התרומה (רש"י). ואף שחזקיה סובר (כתובות אה, א) שגם חייבי מיתות שוגגים נפטרים מדין 'קם ליה בדבריה מיניה', מכל מקום דין זה נאמר רק בחייבי מיתות בית דין, ולא בחייבי כריתות או מיתה בידי שמים (פני יהושע בדעת רש"י, ע"פ רש"י לעיל כט, א ד"ה את, וראה מהרש"א).

ויש מפרשים, שגם חייבי כריתות או מיתה בידי שמים שוגגים נפטרים מתשלומים, והטעם שברישא הוא חייב לשלם, כיון שתשלומי תרומה כפרה הם, ואינו נפטר מהם משום 'קם ליה בדבריה מיניה', מה שאין כן בסיפא שהוא מזיד בתרומה, אין התשלום מדין כפרה אלא מדין גזל, ועל כן הוא פטור מלשלם מדין 'קם ליה בדבריה מיניה' (תוס' לעיל כט, א ד"ה מאן וד"ה רבי נחוניא). ולביאור זה אפשר להעמיד את הרישא שהוא שוגג בתרומה אפילו שהוא מזיד בחמץ, ש'קם ליה בדבריה מיניה' אינו פוטר מתשלומי תרומה שהם כפרה (דבר שמואל, וראה עוד תוס' רבינו פרץ).

לתרומת תותים וענבים שנטמא שאין לו בה לא היתר אכילה ולא היתר הפסקה, ואע"פ שתרומת הענבים ראויה לעשות ממנה יין ולזלף בבית לריח טוב, מדרבנן אסרו זאת משום חשש תקלה, שמה מתוך שיששה אותה עד שתתנישן ותהיה ראויה לזילוף, ישכח ויבוא לשתות ממנה (רש"י, ע"פ גמ' לעיל כ, ב). ואף שאביי (להלן ג, ב) סובר שלא חוששים בתרומה טמאה לתקלה, זה דוקא כשראויה מיד ליהנות ממנה, אבל בין חדש שאינו ראוי עכשיו לזילוף וצריך ליישנו, מודה אביי שחוששים בו לתקלה (צל"ח שם ד"ה אמר ליה, וראה שם שברש"י שם לא משמע כן, וראה עוד מצפה איתן).

אמר לו וכו' וכי מה הנאה יש לו בה, ועל כן, גם אם אתה חולק על הדרשה של 'ונתן לכהן את הקדש', אין לו לשלם על תרומת חמץ בפסח, כיון שלפי דמים משלם, והרי אסורה היא בהנאה ואין לה דמים (רש"י). ונמצא שלפי רבי אליעזר בן יעקב משתי סיבות אינו משלם על תרומת חמץ בפסח: א] מהפסוק 'ונתן לכהן וגו'. ב] כיון שלפי דמים משלם (ראש יוסף). ויש שפירשו, שרבי אליעזר בן יעקב סובר שלפי מידה משלם, ולולי הפסוק 'ונתן לכהן וגו' היה משלם חמץ אפילו שאין לו שווה, ומה שאמר 'וכי מה הנאה יש לו בה', אינו טעם בפני עצמו, אלא זהו הסבר כיצד מתמעט חמץ מדרשת הפסוק, שאפילו שהיתה לחמץ 'שעת הכושר',

גמרא. ואחר הסף, ש'סיכה כשתיה', כמבואר ביומא (עו, ב), ולכן גם היא נכללת בפסוק 'ואיש כי יאכל קדש' וגו', אבל אם כילה את התרומה שלא על ידי אכילה, פטור מחומש, ואינו חייב אלא קרן כשאר מזיק, ודרשו כן להלן (בב"ע) ממה שנאמר 'כי יאכל' - פרט למזיק (רש"י). ומשמע מכאן, שמדאורייתא 'סיכה כשתיה', ולסוברים ש'סיכה כשתיה' מדרבנן, מוכח ממשנה זו שיש חיוב חומש מדרבנן (קובץ ענינים [לרבי אלחנן וסרמן], וראה תוס' ישנים יומא עו, ב ד"ה והא, ובחי' מין ר"ז הלוי מכתבים בסוף הספר עמ' 156).

לפי מדה משלם או לפי דמים משלם, וגם אם לפי דמים משלם, התשלום הוא לכפרה ולא על מה שגזל מהכהן, שהרי גם כשאל תרומה שלו חייב בתשלומי תרומה אף שאין הפסד לכהן (ראה תוס' כתובות ל, ב ד"ה זו), והנדון כאן הוא רק האם משערים תשלום זה לפי מידה או לפי דמים (קובץ שיעורים אות קט; חי' מין ר"ז הלוי מכתבים בסוף הספר עמ' 158).

כל היכא דמעיקרא שוין ארבעה זוזי וכו' כדמעיקרא משלם לפי דמים דלא גרע מגזלן, שאף שמצד דין תשלומי תרומה די בכך שישלם רק את הפרי שאותו הוא אכל [למ"ד לפי מידה משלם], אך מצד דיני גזלן צריך לשלם ארבעה זוז כשעת הגזילה, ולכן אין צריך לשלם חומש על ההפרש, וכמו כן אין צורך לשלם את ההפרש דוקא בפירות אלא אפשר לשלמו במעות (קהלות יעקב כז, א, וזכרון שמואל ג, בדעת רש"י גיטין נד, א ד"ה בשוגג, וראה רעק"א שתמה מהגמ' כאן). ויש מפרשים, שצריך לשלם את כל ארבעת הזוזים מדין תשלומי תרומה, ומשום כך צריך להוסיף עליהם חומש ולשלם אותם דוקא בפירות ולא במעות, וכוונת הגמ' 'דלא גרע מגזלן', היא שלא מסתבר שתשלומי תרומה שהם לכפרה, קלים יותר מתשלומי גזלן, ומכיון שבמקרה זה גזלן משלם ארבעה זוז, בהכרח שגם תשלומי תרומה הם ארבעה זוז (שפת אמת: חזו"א או"ח כבד, א, ע"פ התוס' גיטין שם ד"ה אכל).

דמעיקרא שוין זוזא ולבסוף שוין ארבעה מאי לפי מדה משלם וכו', אך אם המחיר של הפירות לא השתנה, גם למאן דאמר 'לפי דמים משלם' צריך לשלם את אותה כמות פירות שאכל, אפילו שמשלם בפירות חולין שהם שווים יותר מפירות התרומה שאכל, כיון שבתשלומי תרומה התחדש שהפירות שמשלם נהפכים לתרומה, ולכן משערים את השווה שלהם כאילו הם תרומה (חזו"א או"ח ככד, לדף לב, א, אות ד, וראה שם, שהמשנה למלך תרומות י, יח מסתפק בזה).

אכל גרוגרות ושיילם לו תמרים תבא עליו ברכה, גרוגרות הן תאנים יבשות, ותמרים חשובים יותר מתאנים ודמיהם מרובים (רש"י). ובריתא זו סוברת רבי אליעזר (תרומות ו, ו) שיכול לשלם תשלומי תרומה ממין אחר, אבל רבי עקיבא סובר שצריך לשלם מאותו מין שאכל (הערות הגר"ש אלישיב, וראה עוד במאירי).

תנן האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן וחומש וכו' לפי מדה משלם שפיר, ולכן רק בשוגג שהתשלום הוא לפי מידה, חייב לשלם על תרומת חמץ בפסח, אבל במזיד שמשלם לפי דמים כשאר גזלן, אינו משלם על תרומת חמץ בפסח [כמבואר בסיפא במשנה] שהרי אין לו דמים (רש"י). ויש שסובר, שגם האוכל תרומה במזיד משלם לפי מידה, אלא שבשוגג משלם גם על תרומת חמץ בפסח, כיון שהתשלום הוא לכפרה, אבל במזיד אף שמשלם לפי מידה, מכל מקום התשלום הוא על מה